

Durst György

# Háttértörténetek

Györgydeák György 1958–2008

Egy koraőszi reggelen a tócsa fölött sejtelmesen lebegő ködalakokból egyszer csak kiemelkedett egy sellő. Talán túl sokat ittam tegnap este, gondoltam, miközben hunyorogva bámultam a csatornán a nyílt víz felé suhanó alakot, határozottan szép mellű lány volt, csillogó farkuszonya pár mozdulatával eltűnt a szemem elől. Nem mertem szólni a kockákból összerakott ágyon mellettem fekvő feleségemnek, szerintem csak nekem mutatta meg magát.

Este hosszan beszélgettünk Gyurival, kértem, hogy a Premier Plán néven életre hívott alapítvány logóját tervezze meg. Korábban már rajzolt terveket a Duna Műhely kiadványaihoz, ezért is gondoltam rá. Az első filmesek segítségét célul kitűző alapítvány animációs, dokumentum és játékfilm kategóriában kívánta az anyagi háttér előteremtésével segíteni a fiatal filmeseket. Gyuri vázlatokat mutatott, tusrajzokat. Azt hiszem, ezek nem kerültek be a róla szóló könyvbe, alkalmazott művészet, kvázi megrendelésre készültek.

Egy ülő alak kosárlabdát emel, s eldobni készül, ez lett a kísérleti és kisjátékfilmek jele. Nehéz volt akkoriban ilyen filmtervekhez támogatást szerezni, éppúgy, mint ülve kosarazni. A dokumentumfilm jel egy önmagát előrehajolva vizsgáló alak, mintha a köldökét nézné. A jelen vizsgálata, ez ma hiányzik a történelmi múltba merengő munkákat előnyben részesítő filmes pályázatok közül. A játékfilmese egy karját magasba emelő táncoló lányalak, nagy boldogság első filmhez jutni. Talán a rajzok hatására változtak át azok a kora reggeli ködgomolyok balatoni szirénné.

Ilyen csodák mindennaposak lehettek számára, és ezekből alakulhattak ki meseszerű alakjai, szobrok, rajzok, festmények képében megjelenítve. Természetes egyszerűséggel sorjázta keze alól a csodalények, de valóságos kiindulópontja mindegyiknek visszakereshető, a Balatonhoz, a kerthez, a nádhoz, állatokhoz köthető. Madarak, siklók, teknősbékák, halak, fák, füvek, virágok változtak át szobraiban, képein színes kavalkáddá.

Egyszer a kenesei strand kerítésére festett figurái mellett haladtam el autóval, és arra figyeltem fel, hogy velem szaladnak az autó mellett, mintha integettek volna a kacsák; madarak szálltak felém. Egy filmet láttam hirtelen, animációs alakjai *györgydeákos* könnyedséggel meséltek történetet. Át akartak kerülni a kerítés másik oldalára, hogy közelebb legyenek a vízhez, ahová mindig is tartozónak érezték magukat, még a vörös terméskövek közé szorított part is jobbnak tűnt számukra, mint így, a kerítés léceire szorítva. Pár év múlva láttam, átfestették az egészet, valami ostoba ötlettől vezérelve, vidám színeit egyforma barnába zárva. Remélem, valaki meglátja egy animációs film lehetőségét munkáiban, és nem csak az én képzeletemben mozdulnak meg a figurák. Az életművét bemutató könyv inspiráló lehet a műfaj alkotói számára. Reisenbüchler Sándor remek filmje, *az Isten veled kis sziget!* jut eszembe, mintha Györgydeák élőlényei is ott menekülnének az ember pusztítása elől, az elárasztásra szánt sziget lakóival.

Ha már sziget. Együtt töltöttünk pár napot dániai barátai házában Seiro szigetén. Ezen a hosszú és keskeny szigeten kevesen élnek, autóval, komppal utaztunk. Az északi végén egy világítótorony áll, körülbelül a közepén a falu, ahol a szállásunk volt, a déli része elvékonyodott, sarló alakú fogyó holdra hasonlít. A tenger elég hideg, a fehér homokba heveredve néztük a végtelen vizet, köveket raktunk egymásra, szoborparkot építettünk. Amikor jött a dagály, feljebb húzódtunk, a szobrok, mint valami vízimadarak álltak. Rózsaszín flamingók, fél lábon, Tolnai Ottó flamingó szövegeire emlékeztettek. Azokat persze, nem lehetett elhozni, fényképek viszont készültek róluk. Egy vízben rozsdásodó hajóalkatrészt hazacsempésztem. Több száz éves lehet, valami csörlőféle szerkezet, halakkal teli halászhalót vontathattak ki vele. Emlékvas, a kert sarkában van, lassan átadja magát az enyészetnek.

A kenesei ház kertje teli volt váratlan meglepetésekkel. A rácsos vaskapu őrizte bejárathoz közel, a nyárfák alatt hevert egy kissé megfaragott farönk, vaddisznó állt őrt a kapunál. A nyárfák egészen a kis szigetig kísérték a kerítést, a szigeten egy takaros nádkunyhó állt, vadkacsák szállásul szolgált. Ha nagyra nőtt a Balaton, akkor az udvar közepén terpeszkedő vízben, amit egyszerűen csak tócsának hívtunk, egy palló mellett horgonyzott a csónak. Február körül megéledt a víz, csukák násztáncától fodrozódott, később a vörösszárnyú keszegek is, nagy örömünkre. A csónakkal estefelé kieveztünk a nyílt vízre, süllőben reménykedtünk, a partról éjszakánként angolnára vadásztunk. Keveset beszélgettünk, jó volt együtt hallgatni, kétségem sem fér hozzá, ugyanarról. Közvetlen a parton egy fűzfa gyökerei kapaszkodtak a hullámok gyötörte partba, félig a vízben állt. Egyszer egy nagy déli szél feltolta a jeget és elsodorta a fát a stéggel együtt, ami a ház felől nézve a Harry Potter-filmek varázsfájára emlékeztetett.

Am az igazi fa az udvar közepén álló szomorúfűz volt, földet súroló lombozata barátságos zöld sátorként adott árnyat. Ebéd utáni nyugvóhelyként szolgált, a fűre heveredve a lombok közül átsűrődött a fény, szelíden álomba simogatott. Hinta függött az egyik erősebb ágon, kissé távolabb a lombkoronától állt a tűzrakóhely, ahol a bográcsban halászlé rotyogott, Gyuri módra. Egészen tette bele a kiszemelt halakat, nem bíbelődött a szálkák kiszedésével, nem passzírozta át levesszűrőn, a friss halak, a fűszerezés, a zöld erős paprika határozta meg az ízeket. György-napjainkat sokszor együtt tartottuk ebben az édenkertben.

Néhány képet kaptam tőle, néhányat megvásároltam. Nem volt jövedelmező művésznék lenni már akkor sem. Különösebben nem törődött a pénzzel, de munkáit számontartotta, a képek hátsó felére felírta mikor és miből készültek. Jobb lett volna, ha tartósabb anyagból készíti őket? – nem tudom, de az biztos, hogy nem okozna gondot ma, ha a könnyen porladó anyagok helyett időtállóbbra futotta volna. Festményei, rajzai, akvarell munkái jobban ellenállnak az időnek, furcsa, talált tárgyakból készült táblaképei romlandóbbak, de ha más anyagokból készítette volna őket, akkor biztosan nem lennének ilyen egyediek. Az enyészet művészete. Tárgyai, szobrai éppoly különös címet kaptak, mint amilyen változatosak az alapanyagok. A *Szemüvegem hova tettem?* című mű szabványos keretéből kissé kilóg egy faág, mintha egy lornyonon lenne, ami ugye, nyeles szemüveg. Egy másik kép hátoldalán ez a szöveg van: 1994–99 21x27x6 cm. vegyes technika, fa, papír, plextol, homok, tempera, akril, fadoboz darab, cmc, gipsz, székdarab, kenesei szobában használt parketta darabja, ceruza, parafa, halas terítő. Mit is kezdhet vele egy hagyományos művek felújítására szakosodott restaurátor iparos?

Hosszan tanakodtunk Öcsi barátommal, hogy a kerítés mellett a szárazföldön évek óta „parkoló” Balaton 24-es típusú vitorlását megvegyük. Úgy tudom, családi örökség volt. Gyuri apja, az



akkoriban még működő kenesei hajóépítő üzem mérnökeként dolgozott. Megvolt minden tartozéka, az árbóc a kerítésre függesztve, a vitorlázat a kajútban az egyéb alkatrészekkel. Évek óta nem látott vizet. Mi is csak tavasszal, szezon kezdetkor álmodoztunk, hogy hátha lehetne egy saját hajónk, kikötővel, nem kellene nyaranta bérelni. Elmaradt a vétel, a hajó egyre csak pusztult, romlott az állaga, a téli fagyok, az eső és a nap lassan felemésztette a mi álmainkkal együtt. Jó, ha nyaranta egy-egy hétre el tudtunk szabadulni a munkától, s akkor egyszerűbb volt bérelni Bogláron hajót. Egyszer egy ilyen bérelt túra jollével közelítettem meg a víz felől a kertet, a kenesei löszfal messziről világított, csak egy kicsit kellett jobbra tartani, ahogy Siófok felől fúj a szél. Déli szél fúj, sodortak a hullámok, nem tudtam felhúzni a svertet, fennakadtam a nád előtti iszapban. Gyuri kajakkal jött ki elém.

A hosszú hétvégeken néha ott aludtunk, vonatok dübörögtek a ház mellett futó síneken. Az állomás restijét gyakran látogattuk, elkísértek a kutyák, az egyiket Ladányinak hívták. A másik kis

kócos puliszerűnek nem emlékszem a nevére, volt egy újfundlandi is, de nem szerette a vizet, pedig állítólag úgy úszik, mint a hal. Azt hiszem, ezért maradt csak rövid ideig a háznál, puha, fekete bundája és barátságos, fekete szeme máig él emlékezetemben. Benti kutyának nagy volt, hullott a szőre, nem szeretett kint aludni.

Amikor megérkeztünk, előkerült Piroska, Gyuri mamája, és némi unszolásra megkóstolta a pálinkát is, amit hoztunk magunkkal „Ne, epe!” felkiáltással. Nehéz sorsú asszony lehetett, férje, majd két fia elvesztése után hamarosan ő is meghalt, de a társaságról készült képeken vidáman néz a kép készítője, Zalka, Halas vagy éppen énfelém. Szerette a társaságot, leült közénk a terasz asztalához, jól érezte magát közöttünk. Olykor átjött hétvégi házából a szomszéd boncmester is; viccelődünk a halállal. Az akkoriban készült csoportképeken – ha összejöttünk, mindig készült – még nem gondoltunk komolyan az elmúlásra, közösen rettentettük a keselyűt.

Gyuri nem szívesen mozdult ki a faluba parti paradicsomából, kenyérért ment el, vagy amikor ott voltunk, legfeljebb a felső kocsmába jött el velünk biliárdozni, esetleg Kőék házába, Virággal beszélgetni, néha kirándulni a meredek löszfal tetejére, a kilátóhoz. A legenda szerint fogságba esése elől menekült innen a halálba egy huszár, lovával együtt zuhant a mélybe. A Soós-hegy oldalában barlanglakások is voltak, a település maga is tele csodás történetekkel, egyszer talán Gyuriról is elneveznek egy tájházat, ahol munkái helyet kapnak, a jelenlegi garázs helyett. Az ötvenedik születésnapomra kaptam tőle egy képet, akkor eljöttek Ágival hozzám, a még nem teljesen kész lakunkba. De eljutott Afrikában, szívta magába az ottani kultúrát. Felsőörsön a nyári nemzetközi képzőművészeti táborok egyik főszervezőjeként tevékenykedett, igen intenzíven, a Szalay-villában, haláláig.

Egy téli kirándulás idején szilveszterre befagyott a tó, korcsolyával, fakutyával siklottunk a jégen, s hatalmas hokicsatát vívtunk. Balatoni gyerekként tudtam én is korizni, de az évek elfeledtették velem, hogy az egyensúly megtartása milyen fontos. Hatalmasat estem, bevertem a fejem, és kisvártatva elájultam. Az évfordulót a veszprémi kórházban töltöttem: agyrázkódás miatt vittek be a mentők. Ilyenkor a megfigyelés a protokoll. A kórház folyosóját Györgydeák-táblakép díszíti.

Hazafelé tartottunk egy november eleji halottak napi temetőlátogatásról, amikor Ági hívott, Gyuri haldoklik, kórházban van. Bementünk, akkor már a másik part felé tartott, még megfogtam a kezét, talán valamit mondani is akart. Elvitte magával az el nem készült *bübüket*, képeket, szobrokat. Ötven évet élt.